

ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ ЯК ОСНОВА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ

Інна Жук,
аспірант кафедри
фінансів
ДВНЗ «Київський
національний
економічний
університет імені
Вадима Гетьмана»

У роботі розглянуто соціально-економічну сутність фінансових ресурсів регіону та окреслено їх роль у забезпеченні регіонального розвитку. Обґрунтовано ряд пропозицій щодо потенціалу формування фінансових ресурсів регіону. Зауважено, що необхідність модернізації економічних відносин в державі вимагає переосмислення ролі фінансових ресурсів регіону як джерела його соціально-економічного розвитку в умовах фінансової глобалізації, інтернаціоналізації банківської діяльності та фінансових ринків.

Сучасний розвиток регіонів України характеризується такими процесами як зростання диференціації регіонального розвитку, реформування міжбюджетних відносин у державі, зниження рівня фінансової спроможності регіонів України, що вимагає поглибленого дослідження проблем модернізації механізмів управління фінансовими ресурсами регіонів. Посткризові явища у світовій економіці і проблеми зниження економічної активності в державі актуалізували питання здатності регіональних соціально-економічних систем протистояти зовнішнім і внутрішнім фінансовим ризикам. За таких умов домінуючими факторами досягнення ефективності розвитку національних регіонів стають високий рівень реалізації власного фінансового потенціалу, уміння залучати зовнішні фінансові ресурси та спрямовувати їх у високоприбуткові сфери економічної діяльності, оптимізація структури фінансового потенціалу регіону за джерелами формування та напрямками використання.

Методологічні та практичні аспекти формування, оцінювання та використання фінансових ресурсів на макро-, мезо- та мікрорівнях економічної системи широко висвітлені у наукових працях українських та зарубіжних вчених Н. Анделя, О. Барановського, Л. Борщ, Дж. Б'юкенена, І. Вахович, З. Герасимчук, В. Геєця, Ж. Голодової, М. Долішнього, Т. Дороніної, Л. Дро-

бозіної, А. Спіфанова, С. Зенченко, І. Камінської, Т. Клименко, В. Кравченко, І. Луніної, А. Мельник, В. Онищенко, В. Опаріна, У. Оутса, В. Пилипіва, Ч. Тібу, Х. Ціммермана, С. Ярошенка та інших.

Однак, залишаються невирішеними проблеми низької зацікавленості владних структур управління розвитком територій у ефективному використанні власних фінансових ресурсів. Чинним законодавством України стратегічним напрямом забезпечення стабільного розвитку національної економіки визначені: посилення ролі системи місцевого самоврядування в управлінні ресурсами, що знаходяться у їхньому підпорядкуванні, та підвищення відповідальності за ефективність їх використання. Однак, в реальній практиці господарювання задекларовані на державному рівні законодавчі акти, прийняті постанови і рішення не знаходять реалізації. Більшість регіонів України протягом досить довгого періоду залишаються дотаційними, тобто такими, які без дотацій з державного бюджету не здатні забезпечити соціально-економічний розвиток територій, не зважаючи на багаточисельні намагання урядових інститутів розв'язати проблему.

Мета статті – розглянути соціально-економічну сутність фінансових ресурсів регіону та окреслити їх роль у забезпеченні регіонального розвитку.

З перших років незалежності Україна визначила свій шлях суспільного

розвитку на засадах демократизації, роздержавлення державної власності та її приватизації, побудови ринкової економіки і створення на цих засадах громадянського суспільства. За основу побудови фінансових відносин було прийнято досвід розвинених європейських країн в напрямках децентралізації функцій держави щодо акумуляції, розподілу і перерозподілу фінансових ресурсів між територіальними утвореннями. За основу були прийняті сучасні теорії місцевого самоврядування та бюджетного федералізму, які докорінно змінили існуючі у вітчизняній економіці погляди на роль і функції фінансів в забезпеченні ефективного соціально-економічного розвитку не тільки держави, а й територій, що входять до її складу.

В економічних публікаціях останніх років з'явилися обґрунтування щодо доцільності надання більших повноважень місцевим органам влади стосовно використання місцевих ресурсів, в тому числі і фінансових, в напрямках забезпечення ефективного розвитку територій. Відповідно з'явилися і нові дефініції фінансів, в яких автори намагались визначити сутність фінансів через економічні відносини, що виникають між суб'єктами економіки в процесі формування і використання грошових ресурсів, фондів, ВВП, національного доходу, виділяючи при цьому фінанси державні, територіальні, регіональні, місцеві, публічні, приватні тощо. Однак, такий підхід можна вважати лише першим кроком у визначенні економічної сутності фінансів за територіальною ознакою. Проблема в тому, що характер економічних відносин, які виникають в процес формування і використання фінансів, залежить не тільки від територіально-просторового устрою держави, а й її законодавчої бази, яка встановлює і регламентує такі процеси.

Характер внутрішніх відносин та особливості їх прояву на різних етапах створення фінансів визначає дія факторів, пов'язаних із ефективністю функціонування суб'єктів економіки, формами їх власності та мірою самостійності у використанні отриманих результатів господарювання. Практично кожна держава світу формує свою законодавчу базу, що регламентує

фінансові відносини на різних рівнях національної економіки.

В Україні в цьому аспекті заслуговує на увагу спроба вітчизняного вченого В.І. Кравченка вперше з позицій системного підходу ув'язати різні дефініції місцевих фінансів з врахуванням особливостей національної економіки в роботі «Місцеві фінанси України» (1999 р.). На думку автора, місцеві фінанси представляють систему формування, розподілу і використання грошових та інших фінансових ресурсів для забезпечення місцевими органами влади покладених на них функцій і завдань, як власних, так і делегованих [1;с. 487]. Слід відзначити, що такий підхід відповідає загальноприйнятим уявленням про категорію фінансів загалом, а також дає можливість з'ясувати місце місцевих фінансів у фінансовій системі країни. Однак, досліджуючи місцеві фінанси України, В.І. Кравченко ототожнював «місцеві фінанси» і «фінанси місцевих органів влади» та відзначав, що терміни «муніципальні (комунальні) фінанси», «фінанси територіальної громади», «фінанси комун», «фінанси обшин», «фінанси муніципального утворення», «фінанси штату», «фінанси міста» є синонімами місцевих фінансів [1;с.33]. Представлена точка зору є доволі дискусійною, оскільки лише окремі поняття можна вважати синонімами місцевих фінансів, деякі з них взагалі є їх видами. На наш погляд, різноманітність форм прояву місцевих фінансів залежить від територіального поділу країни та його підпорядкованості державному устрою. В цьому аспекті ми розділяємо думку В.І.Кравченка в тому, що «місцеві фінанси необхідно розглядати лише в контексті ролі та функцій, що покладаються на місцеві органи влади. Якщо в державі роль та функції місцевих органів влади не визначено і чітко не окреслено, а управління в центрі і на місцях здійснює центральна влада, то в такій державі місцевих фінансів немає» [1;с.35].

Об'єктивність та необхідність виділення різновидів місцевих фінансів на етапі реформування вітчизняної економіки, посилення ролі і функцій системи місцевого самоврядування знайшли висвітлення в подальших багатьох публікаціях вітчизняних авторів. Зок-

рема, визнаний український вчений О.Д. Василик, який одним з перших почав досліджувати теоретичні і практичні питання місцевих фінансів, вважав, що «місцеві фінанси — явище об'єктивне, оскільки для здійснення покладених на місцеве самоврядування функцій потребує наявності відповідних фондів фінансових ресурсів у їхньому розпорядженні» [2].

На думку М.А. Гапонюка, В.П. Яцюти, А.Є. Буряченко та А.А. Славкової, місцеві фінанси є об'єктивною формою економічних відносин, пов'язаних з розподілом і перерозподілом вартості валового внутрішнього продукту, у процесі яких відбувається формування та використання фондів грошових коштів, призначених для задоволення потреб регіонів країни [3].

Професор Л.К. Воронова зауважує, що роль і значення фінансових ресурсів регіону у фінансовій системі держави залежить від функцій, покладених на органи місцевого самоврядування, та обсягу ресурсів, виділених для виконання цих функцій [4].

Представляють інтерес пошуки російських дослідників не тільки у визначенні економічної сутності фінансових ресурсів регіону, а й обґрунтування на їх основі принципів побудови раціонального просторово-територіального устрою держави. Зокрема, Г.Б. Поляк виділяє таку категорію як «територіальні фінанси» і розрізняє їх як «систему економічних відносин, при допомозі якої розподіляється і перерозподіляється частина вартості валового внутрішнього продукту на економічний і соціальний розвиток території» [5; с.6].

Узагальнення відомих підходів до визначення економічної сутності фінансових ресурсів регіону дозволяє констатувати наступне:

– фінанси регіону являють собою невід'ємну складову частину (підсистему) загальної фінансової системи держави, мають з нею спільну мету та завдання в забезпеченні ефективного розвитку території і національної економіки. Однак, фінансові відносини стосовно розподілу і використання сформованих в регіоні фінансів можуть проявлятися не тільки в його межах, а й за межами держави. Тобто відносини розподілу та використання фінансових

ресурсів регіону в Україні під впливом глобалізаційних процесів набувають міжнародного характеру, стають дедалі складнішими та багаторівневими, що вимагає поглибленого дослідження масштабів їх прояву, моделювання і прогнозування можливих наслідків їх впливу на розвиток економіки регіонів і держави.

– фінансові ресурси регіону в залежності від державного устрою можуть прирівнюватися до категорії місцеві фінансові ресурси, що є характерним для унітарних держав, до яких належить і Україна, або створювати додатковий щабель федерального рівня у формуванні фінансових відносин між державою і органами місцевого самоврядування (Німеччина, США, Росія та інші);

– рівень самостійності регіонів у цільовому використанні фінансових ресурсів, створених суб'єктами господарювання, населенням, розташованих на територіях, які знаходяться в їх підпорядкуванні, залежить від чинного законодавства кожної конкретної держави, закріплених за регіонами прав в повноважень з зазначених питань;

– фінансові ресурси регіону створюються на його території, але можуть використовуватись за його межами, тісно взаємодіючи з іншими категоріями фінансів (фінансами інших держав, міжнародних фінансових посередників, інших регіонів тощо);

– фінансові ресурси регіону в Україні формуються в процесі взаємодії щонайменше трьох самостійних фінансових підсистем: державних фінансів (централізовані фінанси); фінансів системи місцевого самоврядування (децентралізовані фінанси); фінансів підприємств, населення, інших учасників фінансових відносин в межах регіону (приватні, децентралізовані фінанси). Зазначені вище різновиди фінансів можуть доповнюватись участю іноземних інвесторів через різні форми їх взаємодії з суб'єктами регіональної економіки. Функції кожного учасника формування фінансових ресурсів регіону підпорядковуються цілям і завданням тих економічних систем, до складу яких вони входять, а їх дії регламентуються чинним законодавством України. Проблема в тому, що у

вітчизняній економіці немає чітко визначених вимог до ефективної діяльності кожного з основних учасників створення фінансових ресурсів регіону, регламентації їх повноважень у використанні фінансових ресурсів регіону за його межами тощо. В результаті в Україні сформувалась ситуація, коли більшість регіонів належить до статусу дотаційних, тобто таких, що не спроможні забезпечити соціально-економічний розвиток території за рахунок власних фінансових ресурсів, а потребують дотацій з державного бюджету.

ВИСНОВКИ

Розв'язання проблеми, на наш погляд, слід шукати в площині ретельного дослідження всіх джерел, які є або можуть бути наповнювачами фінансових ресурсів регіону, оцінювати їх функції з позицій забезпечення реалізації встановлених цілей і завдань соціально-економічного розвитку регіонів.

Основною ознакою визначення джерел, що формують фінансові ресурси регіонів в більшості випадків приймається їх територіальна належність, в рамках якої створюються грошові нагромадження доходів суб'єктів господарювання і населення в результаті їх виробничо-господарської діяльності та залучені кошти зі сторони, що зосереджуються у відповідних фондах для забезпечення безперервності розширеного відтворення і задоволення інших суспільних потреб.

Всі разом вони створюють ресурсну основу для формування фінансових ресурсів регіону, зберігаючи при цьому специфічні особливості їх наповнення, керуючись чинним законодавством України з питань формування, розподілу і перерозподілу фінансових ресурсів держави. Оскільки кожен учасник процесу створення фінансових ресурсів

регіону є одночасно і учасником фінансових відносин, що виходять за його межі, мова має йти про те, що лише частину своїх фінансових ресурсів вони можуть спрямовувати на забезпечення соціально-економічного розвитку регіону.

Таким чином, необхідність модернізації економічних відносин в державі вимагає переосмислення ролі фінансових ресурсів регіону як джерела його соціально-економічного розвитку в умовах фінансової глобалізації, інтернаціоналізації банківської діяльності та фінансових ринків. Посилення конкуренції за фінансові ресурси актуалізує питання, пов'язані із розв'язанням проблем управління фінансовими ресурсами регіону.

ЛІТЕРАТУРА

1. *В.І.Кравченко*. Місцеві фінанси України. Навчальний посібник. – К.: Знання, 1999.- С. 487.
2. *Василик О.Д.* Теорія фінансів: Підручник. – К.: НІОС, 2000.
3. Місцеві фінанси: Навч.- метод.- посібник/ М.А.Гапонюк, В.П.Яцюта, А.Є. Буряченко, А.А.Славкова.—К.: КНЕУ, 2002.
4. *Воронова Л. К.* Про правове регулювання відносин у галузі місцевих фінансів / Л. К. Воронова // Правове регулювання місцевих доходів і видатків. – Х., 1998.
5. *Поляк Г.Б.* Территориальные финансы: Учебное пособие. М.: Вузовский учебник, 2002.